

MILAN SOBOTKA

SMYSLOVOST V KANTOVÉ FILOSOFII

Je známo, že Kantova transcendentální teorie, podle níž je věda o předmětech zkušenosti možná díky tomu, že rozvažování rozvrhuje zkušenost v její obecnosti a nutnosti, předpokládá jevy (Erscheinung) jako látku, jako „materiál“ zkušenosti, který musí být „dán“. „Předměty zkušenosti“ vznikají z jevů (podobný význam mají „počítky“ — Empfindung, či „empirické názory“ — empirische Anschauung¹⁾ tím, že jsou jevy „myšleny“, tj. podrobeny kategoriální syntéze, čímž nabudou „předmětného“ smyslu.

Význam jevů pro poznání se setupňuje dále v transcendentální dialektice jako „experimentu opačné zkoušky“²⁾ transcendentální filosofie, čímž se ukazuje, že rozvažování upadá nevyhnutelně do sporů samo se sebou, opustí-li „materiál“ jevů. To nejlépe dokazuje, že Kant převzal ze sensualistické filosofie nedůvěru k předmětům, které nelze legitimovat ve smyslovém názoru.³⁾

Úvodní partie Kritiky čistého rozumu začínají ovšem polemikou s empirickým pojmem zkušenosti. Transcendentálně (tj. jako podmínky zkušenosti) jsou zdůvodňovány („izolovány“, říká Kant) apriorní složky zkušenosti. Nejprve se poukazuje na rovnoramenný trojúhelník. „Tomu, kdo první demonstroval rovnoramenný trojúhelník, vzešlo světlo: neboť shledal, že nemá stopovat to, co viděl v obraze, anebo i stopovat jeho pouhý pojem a takřkáje z něho vyčist vlastnosti obrazce, nýbrž že musí vytvořit jeho poznatek z toho, co podle samých pojmů do něho vmyslel a v něm znázornil (konstruoval) a že aby věděl něco jistého a priori, nesmí věci přičítat nic, než co nutně plyne z toho, co do ní vložil podle svého pojmu“.⁴⁾

To znamená: co je věc, nelze vyrozumět z jejího zjevu (proti čistému empirismu), ani pouze z jejího pojmu (proti racionalismu). Jisté poznání je ovšem možné pouze na základě projektu, který je ve věci znázorněn (v geometrii zastupuje empirický názor konstrukce v prostoru). Avšak podmínkou toho, aby byl pojem či projekt, podle něhož je věc „konstruována“, rozpoznán, je provedení projektu

¹⁾ I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B (tj. 2. vyd.), str. 33.

²⁾ B, str. XX.

³⁾ Kant výslovně formuluje tuto protiracionalistickou tezi: „Veškeré poznání věcí, vyvěrající pouze z čistého rozvažování nebo z čistého rozumu, je jen čiré zdání, a jenom ve zkušenosti je pravda.“ *Prolegomena*, Praha 1972, str. 217.

⁴⁾ B, str. XII.

v názoru. Právě tak je tomu i u přírodních věd, zvl. ve fyzice. I ony musely posléze pochopit, že „rozum nahlíží pouze to, co vytváří podle svého projektu“.⁵⁾ Jinak by nedošly k nutným zákonům, nýbrž pouze k více či méně náhodným jedinečným případům. Avšak k těmto projektům mohou dospět pouze analýzou „předmětů zkušenosti“ vytvořených v „empirickém názoru“ podle „apriorních“ projektů rozvažování.

Kant exponuje opětně problém transcendentálního základu poznání v problému tzv. „kopernikánského obratu“. Podle něho existují dvě možnosti, jak vysvětlit poznání předmětů zkušenosti. V první možnosti se naše pojmy o věcech řídí předměty — ale pak nelze vysvětlit, jak je možné jisté poznání, které sice podle Kanta „začíná zkušeností“ (tj. má názor za svou podmínku), ale „proto ještě celé nevyplyvá ze zkušenosti“.⁶⁾ Anebo se „předměty, či což je totéž, zkušenost, v níž jediné jsou poznávány, řídí podle těchto pojmů“.⁷⁾

V druhém případě „vím si hned rady, protože zkušenost sama je pak druhem poznání, které vyžaduje rozvažování, jehož pravidlo musím předpokládat ve mně, ještě než mi jsou předměty dány, tudíž a priori. Toto pravidlo je vyjádřeno v apriorních pojmech, podle nichž se tedy předměty zkušenosti musí nutně řídit a s nimi shodovat“.⁸⁾

Kantovo dilema, pokud jde o vztah poznání a předmětu, je vybudováno na dvojím pojetí předmětu. V jednom případě je předmětem vnější, na vědomí nezávislá realita, v druhém případě, k němuž se Kant přiklání, je „předmětem“ předmět „pro nás“, který jako takový nemůže existovat mimo naši zkušenost. Kant určuje na jiném místě statut tohoto „předmětu“ tím, že specifikuje pojem „představy“.⁹⁾

Uvědomují-li si „představy“ v „příběžné“ jednotě zkušenosti, k níž patří zákonitost a nutnost, jsou vnímány jako zkušenostní „předměty“.¹⁰⁾

Vzhledem k dvojímu pojetí předmětu je pro tento myšlenkový experiment oprávněn pojem „kopernikánského obratu“. Obrat v názoru na vztah Země a Slunce, který přivodil Koperník, byl podle Kantova názoru umožněn změnou stanoviska pozorovatele. Z hlediska pozorovatele na Zemi se pohybuje Slunce, z hlediska Slunce se pohybuje Země. Podobně chce Kant změnit perspektivu, v níž je něco pro subjekt „předmětem“: v prvním případě bylo zorným úhlem stanovisko vně poznávajícího subjektu, v druhém případě je to stanovisko poznávajícího subjektu. Spojení přírodovědného myšlení a subjektivismu, které je charakteristickým rysem tohoto příkladu, je vůbec typické pro Kantovo teoretické myšlení. Jeho hlavním cílem je odůvodnit Newtonovu mechaniku jako oprávně-

nou a jediné oprávněnou vědu o předmětech zkušenosti tím, že zákonitost přírody bude interpretována jako projev autonomní zákonitosti mysli, kterou mysl předpisuje svým předmětům.

„Předměty“, o nichž je možné „apriorní“ poznání, jsou přirozeně předměty z hlediska poznávajícího subjektu, předměty ve smyslu jednotlivých útvarů předmětné zkušenosti. Vedle prvku poznávajícího a priori, do nich vkládaného a tím je konstruujícího jako předměty vědy, je zde druhý předpoklad pojmu „předmětu zkušenosti“, a tím je smyslová danost tohoto předmětu. „Ať se poznání vztahuje k předmětům jakýmkoli způsobem a jakýmkoli prostředky, přece onen, jímž se na ně bezprostředně vztahuje a k němuž všechno myšlení cílí jako prostředek, je názor. K názoru dochází, pouze tehdy, je-li nám předmět dán.“¹¹⁾

U této teze je nápadné, že Kant neformuluje v protikladu k wolffovské racionalistické tradici smyslový názor jako „zmatené“ pojmové poznání,¹²⁾ nýbrž že jej označuje za rovnocenný zdroj našeho poznání vedle pojmů.

I jiné okolnosti poukazují na to, že Kant stojí i v tradici empirismu — např. slovo „Grundstoff“, které Kant používá k označení smyslového názoru, odpovídá Lockovu výrazu „groundwork“, jehož Locke užívá ve stejném smyslu.¹³⁾

Podobně celá myšlenka, že smyslovost skýtá „jevy“, zatímco rozvažování je odpovědné za intelektuální vztahy mezi počtky, pokračuje jistým způsobem v tradici empirismu. Vzorem těchto vztahů, jímž se překračuje terén počtků, je již u Locka pojem substance a kauzality. Tyto významy, jejichž původ je ovšem v empirismu hledán v pořádku našich počtků a ve schopnosti asociace, skýtají empirismu ono nutné „plus“ k počtkovému „groundwork“, jímž z něho vznikají předměty zkušenosti.

Předpokladem veškeré rozvažovací syntézy jsou tedy jevy jako „empiricko-subjektivní předměty“.¹⁴⁾ Jejich hlavní charakteristikou je, že jsou „dány“, zatímco „předměty zkušenosti“ jsou „myšleny“. Zatímco intelektuální prvek zkušenosti je charakterizován spontánností, je základní vlastností „látky“ zkušenosti danost. I když se v dalším ukáže, že ani smyslovost u Kanta nepostrádá jisté spontaneity (máme na mysli prostor a čas),¹⁵⁾ přece jen je smyslová stránka zkušenosti zásadně charakterizována pasivitou. To však neznamená, že by nehrála v poznání úlohu neméně určující než rozvažování, které se ve svém „jednání“ musí řídit povahou této „látky“ zkušenosti. Teprve tím, že jsou jevy dány, uvádí se do pohybu celý transcendentální aparát.

¹⁰⁾ B, str. 33.

¹¹⁾ Výslovně tak činí ve spise *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, sv. VII, vyd. Pruské akademie, str. 143. Viz dále B, str. 60, 62.

¹²⁾ John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, II, kap. 4, par. 24. Srovnej F. Kaulbach, Kant, 1969, str. 40.

¹³⁾ Kant nazývá jev „neurčitým předmětem empirického názoru“. B, str. 34. Srovnej G. Prauss, *Erscheinung bei Kant*, 1971, str.

¹⁴⁾ Tato myšlenka je jedním z hlavních motivů studie P. Heintela *Die Stellung der transzendenten Ästhetik in der Kritik der reinen Vernunft*, in: *Wiener Zeitschrift für Philosophie, Pädagogik*, 1965, str. 65 nn.

⁵⁾ B, str. XIII.

⁶⁾ B, str. I.

⁷⁾ B, str. XVII.

⁸⁾ B, str. XVII- XVIII.

⁹⁾ B, str. 627.

¹⁰⁾ A, str. 104- 105.

vedoucí k
aprioritě

Jak jsme již řekli, jistou nediskurzivní spontaneitu, projevující se „sjednocením“ „rozličná“ empirického názoru, musíme zároveň přiznat i časovému a prostorovému názoru. Tím vcházíme do transcendentální analýzy.

Nejdůležitější charakteristika času a prostoru jako nepojmových útvarů, která je podle Kanta zároveň důkazem jejich apriornosti, záleží v tom, že jakkoli vymezený prostor a čas jsou vždy jen částí jednoho a téhož prostoru a času.¹⁵⁾

„Mluvíme-li o mnoha prostorech, rozumíme tím vždy pouze částí jednoho a téhož prostoru. Tyto části nijak nemohou všeobšáhající prostor předcházet takřikajíc jako jeho částí, z nichž by byl složen, nýbrž mohou v něm být pouze myšleny. Je podstatně jeden; rozlično v něm, a tím i obecný pojem prostorů vůbec, záleží pouze na omezeních.“¹⁶⁾ Prostor a čas jsou názory, ale zároveň jsou od „matérie“ názoru odlišné, protože svou obecností sjednocují jeho rozmanitost. Jsou to názory abstraktní, obecné, a vzhledem k své apriornosti „neempirické“ tvoří podmínku, bez níž nemůže před nás předstoupit žádný jev — čas podmínku pro všechny jevy vůbec (tj. jevy vnější i vnitřní zkušenosti), prostor pro jevy vnější zkušenosti.¹⁷⁾

Čas a prostor jsou „transcendentálně“ (Kant tím chce říci: transcendentně) „ničím“,¹⁸⁾ a jejich realita je pouze „empirická“. S tím souvisí, že jsou podmínkou pouze lidské smyslovosti. Není tedy jisté, zda nejsou jiní živí tvorové, kteří mají své vlastní formy smyslovosti. „Neboť nemůžeme vůbec soudit o názorech jiných myslivých bytostí, zda jsou totiž vázány na tytéž podmínky, které omezují náš názor...“¹⁹⁾

Kant opětovně zdůrazňuje, že prostor a čas nejsou podmínkami „věci o sobě“, nýbrž pouze jejich jevů, jejich jevení vůči nám, lidem. Lze proto právem říci s Leninem, že u Kanta nás poznání, tj. prostor a čas, jakož i kategorie, od věci o sobě (od toho, co se jeví odděluje, místo aby nás s nimi spojovaly).²⁰⁾

Jak jsme již řekli, „metafyzický“ poukaz na apriornost času a prostoru krouží kolem charakteristiky určitého prostoru a času jako výseků jednotného časového a prostorového kontinua. „Transcendentální“ výklad času a prostoru je založen na myšlence, že oba názory pouze jako apriorní umožňují konstrukci matematických pojmů. „Geometrie je věda, která určuje vlastnosti prostoru synteticky, a přece a priori.“²¹⁾

Nejen geometrická úloha, ale i aritmetický úkon je podle Kanta názornou konstrukcí, prováděnou v prvním případě v prostorovém, v druhém případě v časovém kontinuu (počítání je možné jen jako názorná sukcesivní syntéza jednotek). Protože jsou matematické úkony konstrukce, je v nich obsaženo „více“, než co je

¹⁵⁾ Srovnaj W. Reinecke, *Die Grundlegung der Geometrie nach Kant*, 1903, str. 8.

¹⁶⁾ B, str. 39.

¹⁷⁾ B, str. 39, 42.

¹⁸⁾ B, str. 43, 51.

¹⁹⁾ B, str. 43.

²⁰⁾ V. I. Lenin, *Filosofické scity*, 1953, str. 67.

²¹⁾ B, str. 40.

do nich vloženo. Časový a prostorový názor jako média, v nichž se matematické konstrukce provádějí, poskytují ono „více“. Nyní je Kantovou hlavní tezí, že nerelativizovatelné a zároveň netautologické poznání jak matematických objektů, tak i přírodních předmětů je možné pouze díky tomu, že tyto předměty po stránce jejich struktury sami konstituujeme (takže je v nich apriorní složka). Tím se rozvažování stává „zákonodárstvím přírody“.²²⁾

Vzhledem k matematickým objektům jsou naproti tomu „čas a prostor... dva základní zdroje, z nichž mohou být čerpány různé syntetické poznatky a priori“.²³⁾

Věc o sobě

Dotkli jsme se některých shod Kantova pojetí jevu („počítků“, „smyslových dojmů“, „základní látka“ zkušenosti) s pojetím zkušenosti v anglickém empirismu. Nejvýrazněji se tento vliv projevuje v zásadě, že aplikace rozvažování je vždy vázána na „jevy“, na „zkušenost“. (Je přitom charakteristické, že Kant nemyslí zkušeností produkt empirického názoru a kategoriální syntézy, nýbrž že v tomto pojmu exponuje vždy racionálně nezastupitelnou, empiricky smyslovou látku zkušenosti).²⁴⁾

Podle Kanta tedy „... rozvažování nemůže nikdy užít souboru svých apriorních zásad, souboru svých pojmů jinak než empiricky“ (tj. v aplikaci na jevy).²⁵⁾

Zároveň si Kant činí důležitou námitku: protože kategorie „se podle svého původu nezakládají na smyslovosti, jako se na ní zakládají formy názoru, prostor a čas“²⁶⁾ mohlo by se uvažovat o tom, zda nemají širší možnost aplikace než na smyslovost a zda je tedy nelze aplikovat i na noumena, věci o sobě. Podle Kanta však rozvažování ztrácí nárok na jakoukoli pozitivní aplikaci kategorií, jakmile abstrahuje od smyslového názoru. Toto Kantovo odmítnutí použít kategorie vně oblasti naší smyslovosti je na jedné straně pokračováním v linii subjektivismu, resp. gnoseologického idealismu (nelze se dobrat povahy věci o sobě), na druhé straně bylo však nesmírně významné z hlediska tehdejšího sporu nové filosofie s dožívající metafyzikou. Jeho význam je v tom, že Kant odmítá legitimovat předměty, které vznikají pouhou rozvažovací konstrukcí, bez účasti smyslovosti. Že platnost našeho poznání je omezena na předměty, které lze empiricky ověřit, stává se hlavním bodem kontroverze kantovské linie s metafyzickou filosofií.

„Ke každému pojmu se vyžaduje, zaprvé, logická forma pojmu (myšlení) vů-

²²⁾ I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A (tj. 1. vyd.), str. 126.

²³⁾ B, str. 56.

²⁴⁾ To platí o definici apriorního poznání jako nezávislého na zkušenosti (B, str. 2) i v opačném případě definice syntetických soudů a posteriori. Rovněž mluví-li Kant o „předmětu zkušenosti“, míní tím, jak vyplývá z B, str. XVII, zkušenost potud, pokud garantuje „danost“ předmětu.

²⁵⁾ B, str. 297.

²⁶⁾ B, str. 305.

bec, a potom, za druhé, také možnost dát mu předmět, na který by se vztahoval. Bez něho (totiž bez daného předmětu) nemá pojem žádný smysl a je úplně prázdný co do obsahu, i když snad může ještě obsahovat logickou funkci vytvářet pojem z libovolných dat.²⁷⁾

Jediným případem oprávněné aplikace rozvažování vně smyslových dat je noumenon „vše o sobě“, a to pouze v „záporném významu“. Jak dospívá Kant k pojmu noumenu?

Vývoj pojmu fenomén směřuje v anglickém empirismu k osamostatnění sféry fenoménů. Zatímco u Locka je ještě za fenomény blíže nám neznámá struktura nevnímateľných partikulí.²⁸⁾ Fenomén v pojetí Berkeleyově a Humově poukazuje vždy na jiný fenomén, nikoli však na skutečnost za jevy. Kantův pojem jevu naproti tomu poukazuje na něco, co je fundamentem jevů. Podle Kantova vyjádření je myšlenka, že „jev by byl bez něčeho, co se jeví, vnitřně sporná“ (ungereimter Satz).²⁹⁾ Sám pojem jevu vždy vyžaduje, abychom mysleli něco, co se jeví. To to něco musí být „objekt vůbec“, resp. „transcendentální objekt“.

Podle Kanta je myšlenkovou nutností postoupit od fenoménu k jeho podkladu. Jde o nutnost založenou v postupu od podmíněného k nepodmíněnému: „... to, co nás žene, abychom nutně vyšli za hranice zkušenosti a všech jevů, je nepodmíněné, jež rozum nutně a vším právem požaduje ve věcech o sobě ke všemu podmíněnému, čímž požaduje řadu podmínek jako dokonanou.“³⁰⁾ Kant považuje poukaz fenoménu na jiný fenomén, s nímž se spokojují Berkeley a Hume, za nedostatečný. Jev je něco podmíněného — na to ukazuje už to, že je „dán“. Nepoukazuje tedy pouze na jiné podmíněné, ale i na nepodmíněné. Fundament či „příčina“³¹⁾ jevů, vše o sobě, je přitom „hraničním pojmem“³²⁾ který nelze pozitivně vyplnit (bylo by lze mu predikovat pouze nezkušenostní určení, na to však nemáme, jak jsme již řekli, právo), jež však musíme myslet nutně, aby byla odůvodněna zkušenost.

Důvodem k napsání Prolegomen byla m. j. okolnost, že Kantovi kritici pochopili první znění Kritiky čistého rozumu jako idealismus neuznávající skutečnost vně naší zkušenosti. Proto Prolegomenech najdeme nejradikálnější obranu proti nařčení z „idealismu“.

Kant se zde především obrazuje proti názoru, že jeho transcendentální filosofie je filosofií popírající věci o sobě. „Vždyť tento můj takzvaný idealismus se netýkal existence věci (ale idealismus v tradičním smyslu znamená právě pochybování o jejich existenci!), neboť mě nikdy nenapadlo pochybovat o ní, nýbrž vztahoval se pouze k smyslové představě věci, k níž patří na prvním místě prostor a čas;

a o nich, jakož i o všech jevech vůbec jsem pouze ukázal, že to nejsou věci (nýbrž toliko způsoby představování), ani určení patřící k samotným věcem o sobě.“³³⁾ Kantův transcendentální idealismus se tedy vůbec netýká věci ve smyslu vlastní skutečnosti.

V dalších „vyvráceních idealismu“ posunuje Kant do popředí vazbu já na empirickou vnější realitu. Tak je tomu v paragrafu výslovně nazvaném Vyvrácení idealismu (v druhém vydání Kritiky čistého rozumu) i v Předmluvě k druhému vydání, která obsahuje podobné místo. Úvaha je zaměřena proti Descartovi, kterého Kant kritizuje za to, že u Descarta vědomí nejprve zná res extensa pouze jako ideu a teprve dodatečně se ujišťuje o její realnosti. Naproti tomu Kantovou tezí je, že já nemůže být izolováno od světa — vědomí sebe je vázáno na vědomí vnějších věcí a naopak. „Pouhé, avšak empiricky určené vědomí mého vlastního jsoucna dokazuje jsoucnost předmětů v prostoru mimo mne.“³⁴⁾

Výraz „mimo mne“, který Kant použil v této úvaze, má podle něho „nevyhnutelnou dvojznačnost, ježto hned znamená něco, co existuje jako věc o sobě od nás odlišná, hned něco, co náleží k vnějšímu jevu.“³⁵⁾

Neméně výmluvný je Kantův výrok o „předmětech zkušenosti“, podle něhož „právě tyto předměty musíme moci myslet, i když nikoli poznávat jako věci o sobě“. Kritika nás učí chápat „objekt ve dvojnásobném významu, totiž jako jev, či věc o sobě.“³⁶⁾

Teprve v těchto souvislostech lze plně docenit toto další „vyvrácení idealismu“: jde v něm přímo o vazbu vnitřní zkušenosti na vnější zkušenost, namířenou proti Berkeleyově redukci vnější zkušenosti na naši zkušenost vnitřní, empiricky určené zkušenosti na pouhé snění (redukci, kterou podle Kanta provedl Descartes hypoteticky, Berkeley však fakticky), ale nepřímou i o poukaz na vnější realitu ve smyslu základu, fundamentu, „příčiny“ předmětů naší vnější zkušenosti.

Kantovo učení o věci o sobě bývá tradičně spojováno s naukou o „vnější afekci“.³⁷⁾

Je známo, že Kantova teorie o působení „vnějších věcí“ na poznávající subjekt vede k nesrovnalosti, že se předpokládá jsoucnost a působení těchto předmětů jako „věcí o sobě“, zatímco jeho Kritika prohlašuje věci o sobě za nepoznatelné a kategorii kauzality „předpisuje pouze empirickou aplikaci“. A je rovněž známo, že historicky se právě z tohoto bodu zrodila kritika Kanta (u F. H. Jacobiho, E. Maimona) a pozdější omezení kantianismu na transcendentální teorii zkušenosti bez věci o sobě.³⁸⁾

³³⁾ Kant, *Prolegomena*, str. 95.

³⁴⁾ B, str. 275.

³⁵⁾ A, str. 373.

³⁶⁾ B, str. XXVI, XXVII.

³⁷⁾ Poprvé u K. L. Reinholda, *Briefe über die Kantische Philosophie*, 1886–87, vyd. Reclam, 1923, str. 163, 245.

³⁸⁾ Kritika „věcí o sobě“ u Kantových přívrženců z osmdesátých a devadesátých let (počítáme sem K. L. Reinholda, *Versuch einer neuen Theorie des menschlichen Vorstellungsver-*

²⁷⁾ B, str. 298.

²⁸⁾ J. Locke, *An Essay*, III, kap. 3, par. 17.

²⁹⁾ B, str. 26.

³⁰⁾ B, str. XX.

³¹⁾ A, str. 484. (Jediné místo, kde Kant použil slova „příčina“ pro vztah fundamentu a jevu.)

³²⁾ B, str. 311.

Jak však je jisté, že Kant trval na věci o sobě, tak je také jasné, že si byl vědom problému, který je spojen s aplikací schématu kauzality na věci o sobě na jedné straně a jevy na druhé straně. Na klíčovém místě označuje za „afikující“ předměty, které jsou nám „dány“, nikoli věci o sobě. Stačí poukázat na začátek Transcendentální estetiky, kde se praví: „K názoru dochází pouze tehdy, je-li nám předmět dán; to však je opět, alespoň nám lidem, možné pouze tak, že mysl jistým způsobem afikuje.“³⁹⁾ Na uvedeném místě se tedy výslovně praví, že je to týž předmět, který je v naší zkušenosti dán a který naši mysl afikuje. Kdybychom chtěli tuto myšlenku interpretovat ve smyslu nauky o afekci naší smyslovosti vnějším předmětem jako podmínce toho, že je nám ve zkušenosti dán předmět, bylo by to v rozporu s použitím zájmena „er“ o afikujícím předmětu ve vedlejší větě: „Er se vztahuje k „danému“ předmětu.“

Na druhé straně není však možné vykládat „vnější afekci“ pouze jako „působení“ „daného“ předmětu na mysl, které se projevuje tím, že „daný“ předmět mysl poutá, jak se domnívá G. Krüger v práci *Über Kants Lehre von der Zeit*, in: *Anteile*, str. 178 nn.⁴⁾ Krüger se domnívá, že výraz „vnější afekce“ znamená u Kanta výlučně intenci směrem k „daným“ předmětům na rozdíl od „vnitřní afekce“, kdy se mysl obrací sama k sobě (Kantovým příkladem pro „vnitřní afekci“ je např. pozornost).⁴⁰⁾

Krügerova interpretace vychází ze vztahu „vnější zkušenosti“ k „vnitřní zkušenosti“ a ponechává stranou okolnost, že „vnější zkušenost“ má vždy alespoň nepřímou vazbu na „věc o sobě“. Zanedbání této podstatné okolnosti je podmíněno Krügerovou interpretací „věci o sobě“ jako celkové struktury empirického předmětu, k němuž se vědomí intencionalně vztahuje — ale vždy jen dílčím způsobem, takže se nám vždy jeví pouze z určitého aspektu. Nepřímou vazbu „vnější afekce“ na „věc o sobě“ ve smyslu předmětu transcendentního vědomí lze však mnohonásobně doložit.⁴¹⁾

mögens, 1789, S. M a i m o n a, *Versuch über die Transcendentalphilosophie*, 1790 a S. B e c k a, *Einzig möglicher Standpunkt*, 1796) je nesena výrazným úsilím nepřipustit ve filosofii nic, co by nebylo naprosto zaručeno pozicí imanence vědomí. Zřetelně humovský ráz (nepřipustění věci o sobě, protože jde o hypotézu), nacházíme u G. E. S c h u l z e — *Aenesidemus Aenesidemus oder über die Fundamente der ... Elementar-Philosophie*, 1792. Novokantovská restrikce kantovského pojetí, počínající na konci šedesátých let a prosadivší se v sedmdesátých letech minulého století, je určena především blízkostí pozitivismu, snahou o vypracování „filosofie vědy“. Viz dále článek L. M a j o r a *Novokantovství a hegelianismus* v tomto sborníku. Nejobsáhlejší analýza společenskohistorických kořenů novokantismu je podána v práci J. S i t k o v s k é h o *Neokantianstvo*, ve sborníku *Iz istorii filosofii XIX veka*, str. 213 nn.

³⁹⁾ „(Die Anschauung) ... findet aber nur statt, sofern uns der Gegenstand gegeben wird; dieses aber ist wiederum, uns Menschen wenigstens, nur dadurch möglich, dass er das Gemüt auf gewisse Weise affiziert.“ B, str. 33.

⁴⁰⁾ B, str. 156, V par. 3 *Anthropologie* v *pragmatischem* ohledu uvádí Kant vedle pozornosti i abstrakci ve smyslu nepřiblížení k představě, odhlédnutí od ní, a zdůrazňuje, že se zde projevuje autonomnost poznávajícího subjektu (a tím také směr „k sobě“) více než při pouhé pozornosti. (*Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, sv. VII, vydání Pruské akademie, str. 131.)

⁴¹⁾ Na rozhodujícím místě nechává Kant mysl afikovat „představami“, ale pocházejícími z „věci

Kants Lehre von der Sinnlichkeit als Grundlage der Erfahrung

Zusammenfassung

Der Beitrag befasst sich mit der Bedeutung der Rezeptivität der Sinnlichkeit in Kants Theorie der Erfahrung. Entgegen Wolffs Auffassung des sinnlichen Phänomens als verworrenen Begriffs steht Kant mit seiner Auffassung des Sinnlichkeitsphänomens eher in der Tradition des englischen Empirismus (vor allem von J. Locke), wenn er die sinnliche Rezeptivität als gleichwertige Erkenntnisquelle formuliert. Der Zusammenhang mit dem Empirismus zeigt sich auch darin, dass Kant Konstruktionen des Verstandes ablehnt, die ohne jede empirische Anschauung sind.

Zugleich aber unterscheidet sich Kants Begriff der „Erscheinung“ vom Begriff des Phänomens im englischen Empirismus vor allem dadurch, dass Kants Begriff der Erscheinung auf „Etwas“ hinweist, was erscheint, als Fundament der Erscheinungen.

Im zweiten Teil der Arbeit wird eine Analyse der Lehre Kants über die „äußere Affektion“ durchgeführt.

o sobě“: „Wie Dinge an sich selbst, ohne Rücksicht auf Vorstellungen, dadurch sie uns affizieren, sein mögen, ist gänzlich ausser unserer Erkenntnisphäre — A, str. 190. Podobně je tomu v *Anthropologii*, kde čteme: „Vorstellungen, in Anschauung deren sich das Gemüt leidend verhält, durch welche also das Subjekt affiziert wird ...“ (*Anthropologie ...*, str. 140). I zde je však hned vzápětí tato věta: „Der Gegenstand der Vorstellung, der nur die Art enthält, wie ich von ihm affiziert werde, kann von mir nur erkannt werden, wie er mir erscheint ...“ Zde se opět musí „Gegenstand“ vztahovat k „věci o sobě“, protože jinak bychom nemohli mluvit o „jevení“ předmětu.